

ፕ/ር መስፍን ወልደማርያም:- አማራ የሌለው የት ሄዶ ነው?

September 15, 2016

ምስጋነው አንዱአለም

ምስጋነው አንዱአለም (መለክ ሐራ)

(ከ17 ወራት በፊት ይህንን ጽሑፍ አቀረብኩት። በወቅቱ ዘሀበሻ ላይ ወጥቶ ነበር። ከዚህ በታች አስቀምጬዋለሁ። እስኪደግፍ ከሰዓት ጊዜ ሲገኝ ትንሽ እመርቅላቸዋለሁ። መልካም ንባብ።)

ፕ/ር መስፍን ወልደማርያም:- አማራ የሌለው የት ሄዶ ነው?

እኔ ልናገረዎ የማይገባ ብላቴና ነኝ። በብዙ ነገር አድናቂዎ እና ብዙዎችን ጽሁፎችዎን ያነበብኩ ነኝ። አሁን ለያዘኩት ማንነትም የእርስዎ አስተዋጽኦ አለበት። ይሁንና በአማራ ጉዳይ ላይ ባለዎት አቋም ላይ ከረር ያለ ልዩነት አለኝ። ሰው መሆን አቅዶኝ እና የጎሰኝነት ስሜት አጥቅቶኝ ሳይሆን ይህ የለም እየተባለ መከራ የሚወርድበት ህዝብ ረፍት ስላጣና ዜግነቱን ስለተነጠቀ እንዲሁም አለሁልህ የሚለው ስላጣ አቅሜ በፈቀደው ሁሉ ልሟገትለት ራሴን ስላዘጋጀሁ እርስዎንም አሻቅቤ ለመናገር ተገድጃለሁ። ስለራሴ ስል የእርስዎ እምነትና ፍልስፍና ነው ያለኝ። ስለህዝቤ ስል ግን ከዚህ ሸሽቻለሁ። እንዳይቀየሩኝ።

የከህደት ቁልቁልት በተባለው መጽሀፍዎ ምእራፍ 11 ላይ ያተቱት የአማራ አለመኖር

አማራ ማለት ሀይማኖት ነው ስላሉ በአለም ላይ ያሉ ትናንሽና ትላልቅ እምነቶች ውስጥ ዝርዝሩን ለማግኘት ብዙ ደክሜ ሳላገኘው ቀረሁ። አማራ ማለት ክርስቲያን ከሆነ አገው ለምን አማራ እንዳልተባለ እንዲያብራሩልኝ እጠይቃለሁ። ሁለቱም ቅዱስ ላሊበላ የምትሄዱ አልጋ ባልጋ ነው መንገዱ እያሉ ለዘመናት በአንድ የክርስትና ማእድ ሲሳተፉ ኖረዋል። አንዱ አገው አንዱ አማራ ሆነው። አማራው ታዲያ ለምን ሁለት የክርስትና ስም አስፈለገው-አማራ እና ክርስቲያን የሚል? ከተለያዩ ጸሀፍት እንደጠቀሱትም አማራ ማለት ነጻ የወጣ ህዝብ (ከአረማዊነት የተመለሰ) ማለት ነው። ታዲያ አገው ነጻ አልወጣም ማለት ነው? ትግሬ ነጻ አልወጣም ማለት ነው? ወይስ የተለያዩ አይነት ክርስትና ነው ያለው-አንዱን ነጻ የሚያወጣ ሌውን ነጻ የማያወጣ? እንደገና በአማራ መሀል የሚኖሩት አርጎባዎች እስላም ናቸው። ከሌላው እስላም ተለይተው ለምንድን አርጎባ የሚል ስም የያዙት? እነሱ የአርጎባ ጎሳ እስላሞች ሲሆኑ ከአርጎባ ውጭ ያለው ምን ሊሆን ነው?

የጠቀሷቸው ጸሀፍት ወደሀይማኖታቸው የሚያደሉ እንጅ ቁሳዊ ምሁራን እንዳልሆኑ እርስዎ ያውቃሉ። ከዛም የተነሳ ለእምነታቸው ያደላሉ። አማራ የሚለውንም የእምነታቸው ዘብ አደረጉት። ይሁንና አማራ ነጻ ህዝብ የሚለው ራሱ ከጠቀሷቸው ጽሁፎች መረዳት እንደሚቻለው ሀይማኖታዊ ይዘት ብቻ አይደለም ያለው። ሁለት አንድምታ ነው ያለው። ወደክርስትና የገባ እና ጦረኛ ሆኖ በነጻነት የሚኖር የሚል። እርስዎ ግን ጦረኛነቱን ሊያተኩሩበት አልፈለጉም። ለምን ቢባል ጦረኛነት ክርስትና ከሚለው ትርክት ሊያስወጣም ስለሚችል። እንደሚታወቀው ሰው ወደክርስትና ሲገባ የጎሳ ጦረኛነቱ ይቀንሳል። እርስዎ የጠቀሷቸው ምንጮች የሚሉት ግን ጦረኛ የሆነና ራሱን ከሌላ ጎሳ ይሁን ከምንም ነገር አስከብሮ የሚኖር ማለት ነው። እዚህ ላይ ጥያቄው ታዲያ ይህ ህዝብ እርስዎ እንደጠቀሱት ከየገዳ ጦረኛው ተሰብስቦ አማራ ተባለ ወይስ መጀመሪያውንም አማራ የተባለ ጦረኛ ነገድ ነበር የሚለው ነው። የእርስዎን ትርክት ብንቀበል እንኳ ቤተ አምሐራ የሚለው ነገር ያፈርሰዋል። ለምን ላስቱዎች ናቸው ይህን የተሰባሰበ ህዝብ አምሐራ ያሉት። እናም ይህንን አምሐራ ላስታ

በቤተምንግስታቸው ዙሪያ አስፈሩት ወይስ ራቅ አድርገው ቤተ ክርስቲያን የተባለ ቦታ ውስጥ ወስደው አስፈሩት የሚለውን ጥያቄ በግድ መመለስ አለብዎት። ለምን ቢሉ ሁለቱ የሰማይና የምድር ያህል የሚራራቁ ተቃራኒ አስተሳሰቦች ስለሆኑ።

ከአለቃ አስሜ የጠቀሱት “ያልተማረ ጨካኝ ጭፍራ” የሚለው አረፍተ ነገር መላ አማራን ክርስቲያን የማድረግ ክርክርዎን አፈር የሚያበላ ነው። ለምን ቢሉ ክርስቲያን ሆነ ማለት ጭካኔው አበቃ ማለት ነው። ክርስቲያን ሆነ ማለት ተማረ ማለት ነው። የዛ ጊዜ ትምህርት ሀይማኖትን ከማወቅ የዘለለ ሚና ስለሌለው በተለምዶ ክርስቲያን ሆነ ማለት የተማረ ማለት ነው። የሚማረውም የክርስትና ስነምግባርን ነው። እርሱም ዋናው ትምህርት የአረማዊ ጸባይ የሆነውን ጭካኔን ማስወገድ ነው። እና እዚህ ላይ ራስዎን ተዋግተው ወድቀዋል።

አንድ የትግርኛ መዝገበ ቃላት አምሐራ የሚለውን የኢትዮጵያ ህዝብ ብሎ ቅልብጭ አድርጎ አስቀመጠው ብለዋል። ይህ ደራሲ ከራሱ ያመነጨውን ሀሳብ ነው የጻፈው ወይስ ከሌላ ምንጭ ያገኘውን ነው ብለው መጠየቅ ነበረብዎት። ጸሀፊው እንዳለው አማራ ማለት የኢትዮጵያ ህዝብ ማለት ከሆነ ለምን የትግራይ ሰዎች አማራ አልተባሉም? ወይስ የትግራይ ሰዎች ኢትዮጵያዊ አይደሉም ማለቱ ነው? ቀጥለውም የንቡረ እድን አምሐራ ማለት ከየነገዱ ተሰበስቦ ክርስቲያን የሆነው የእግዚአብሔር ህዝብ እና ፍጹም ሙሉ አንድ አይነት ለሆነው ለኢትዮጵያ ዘር የተሰጠ የሚል የባህታዊ ሀተታ ተቀብለዋል። እንግዲህ አማራ ማለት የኢትዮጵያ ከእግዚር በጥምቀት የተሰጠ መለኮታዊ ዘር ሆነ ማለት ከባድ ነገር ነው። አንድ እርስዎ መኖሩን የሚያምኑትን አርምና ሌላውን ከጨዋታ ውጭ የሚደርግ ነው። ሲቀጥል ኢትዮጵያዊ ማለት ክርስቲያን ማለት ስለሆነ እስላሞች ኢትዮጵያዊ አይደሉም ማለት ሊሆን ነው። በዚህም ኢትዮጵያዊ ፍጹም አንድ ዘር የሚለው ሙግት ኢትዮጵያዊነት የማይመለከታቸውን የህብረተሰብ ክፍሎች ስለፈጠረ እዛው ላይ አፈር በላ ማት ነው። የሆነ ሆኖ አምሐራ ማለት ፍጹም ኢትዮጵያዊ ዘር የሚለው ራሱ ስለዘርና ጎሳ ያለዎትን አረዳድ ፈተና ላይ የሚጥል ነው። በዘርማ ከሄዱ ብዙ ጣጣ ሊመጣ ነው። የሰው ዘር ሁሉ አንድ ስለሆነ። ኢትዮጵያዊ ዘር የሚባል ራሱ የለም በዚህ መንገድም። የአማራን አለማዊ ህልውና ለመጻፍ ተነስተው ስለሰማያዊ ህልውናው የሚያትቱ ጽሁፎችን ዋቢ ማድረግ በራሱ መልካም አይመስልም።

ማተብ የሚል ሌላ ሃሳብም ተውሰዋል። ማተብ ማሰር ክርስትና ነው ከተባለ ማተብ ማሰር የተለየ ከስተትን ተከትሎ እንደመጣ መጠርጠር ያሻል። ከመጀመሪያው የክርስትና ደንብ እንዳልሆነ ይታወቃል። ስለዚህ ክርስትናና አማራ ከማተብ ጋር ተያይዘው መገለጽ የጀመሩት ከማተብ ከስተት በፊት ነው ወይስ በኋላ የሚል ጥያቄ ያስነሳል። ይህ ጥያቄ ደግሞ ከማተብ በፊት ይህ ህዝብ ማን ይባል ነበር የሚል ሌላ ተቀጣይ ጥያቄ ይወልዳል። አማራ የለም ብሎ ለመደምደም ይህንን ሁሉ መመለስ ያስፈልጋል።

ሌላው ትልቁ ስህተት አማራ ማለት ሰፊ ነው፤ ማጥበብ አያስፈልግም፤ ጎሳዎች ዝግ ናቸው፤ ማንም ሰው ወደነሱ ገብቶ የነሱን ማንነት ሊያገኝ አይችልም ያሉት ነው። ይህም ማለት አማራ ጎሳ ስላልሆነ ማንም ቋንቋውን የቻለና ባህሉን የተቀበለ አማራ መሆን ይችላል። በተጻራሪው ግን ጎሳዎች ዝግ ናቸው ብለዋል። ይተው እንጅ ፕሮፌሰር። መቸም ከአይሁድ በላይ ዝግ ነገድ ወይም ጎሳ እንደሌለ ያውቃሉ። ነገር ግን መጽሀፍ ቅዱስ ወደይሁዲነት የገባ እያለ የሚጠቅሳቸው አይሁዳዊያን ያልሆኑ ህዝቦች የትየለሌ ናቸው። በዚህ ብቻ ሳይሆን አማራ በደረሰበት የማህበረሰብ የእድገት ደረጃ ያሉ ነገዶች ወይም ጎሳዎች የእነሱን ባህል ለተቀበለ ሁሉ በራቸው ክፍት መሆኑ ያለና የነበረ ነው። እዚህ ላይ የአማራ ብቻ ተለይቶ እንደ ተአምር የሚቆጠርበት ምክንያት አይታዩም።

በምእራፍዎ መጨረሻ ላይ የአማራ ወደጎሳዊ ማንነት መለወጥ የወያኔ ሴራ እንደሆነ፤ አንዳንድ አማሮች እንዳስተጋቡት እና ኢትዮጵያዊነትን አደጋ ላይ የሚጥል ብለው ስጋትዎን አስቀምጠዋል። ጥሩ። ጎሳኛነት የአገር አንድነትን ይጎዳል። ከሰውነት ደረጃ መውረድ እንደሆነም አምናለሁ-አውቃለሁ፤ አቀበላሁ። ከዚህ ፍልስፍናዎ ጋር አንዳች ልዩነት አይኖረኝም። ይሁንና ሁሉም ወደየጎሳው ከረጢት ሲከት እያዩት፤ ሁሉም የራሱን የጎሳ ማንነት የሚቀርጸው አማራን ከመጥላት እንደሆነ እያወቁ፤ ኢትዮጵያዊነት በጎሳ ተመንዝሮ የሁሉም ጠላት በተባለ ነገር ግን እርስዎ የለም በሚሉት ጎሳ ላይ ቢላ እየሳለ፤ እያረደም እያዩ፤ ሽንጥዎን ገትረው አማራ የለም ማለትም ለማን አተርፍ ብለው ነው? እውን ይህ ህዝብ አውላላ ሜዳ ላይ የማንም ጥቃት ስለባ መሆኑ እንዴት ሳይታይዎ ቀረ? አማራ ለኢትዮጵያዊነት ሲባል አፈር ደቸ ይብላ የሚል ፍልስፍና የሚያራምዱ ነው የሚመስሉት። ይህ ማለት ደግሞ አማራ የሚጠፋባት ኢትዮጵያ ለሌሎች ጎሳዎች አገር እንድትሆን አንጅ ለአማራ እንዳትበጀው ያውቃሉ። እና ጠፍቶ በጥፋቱ ላይ አገር የሚገነባበት እንዴት ያለ ህዝብ ነው? እና በጠቅላላው በዚህ ጽሁፍዎ አማራን አንዴ ከሀይማኖት፤ ሌላ ጊዜ ከዜግነት፤ አለፍ ሲልም ከጠረኝነት ሲቀጥልም ከኢትዮጵያዊነት ጋር እያምታቱ ጻፉ።

የጠቀሷቸው ጽሁፎች ሁሉ ሀይማኖታዊ ይዘት ያላቸውና በይሆናል የተባሉ፤ ሀቅነት የጎደለቸው የግልሰብ አስተያየቶች ናቸው። የእምነት ሰዎችን መጥቀስ ተገቢ ቢሆን እንኳ እርስዎ ከጠቀሷቸው በአጅጉ የሚልቀውን የነገረ ሀይማኖት አዋቂ ፈላስፋ ዘርአ ያዕቆብን ይጠቅሱ ነበር። ከአራት መቶ አመታት በፊት ጀምሮ የኖረው ይህ ሰው ከአክሱም ወጥቶ ተከዘን

ተሻሻሉ። ከተከዘ ተሻግሮም የኖረባቸውን ሰዎች “የአማራ ሰዎች” እያለ ነበር የጠቀሳቸው። ከዚህ ሰው የሀይማኖት እውቀት አንጻር እና ከጊዜውም ርቀት ዋጋ የተነሳ የእርሱን ዘገባ መቀበል የግድ ነው።

በጣም የሚገርመው ነገር እዚህ ጽሁፍ ላይ አንድ የጎጃም ሰው እንዲህ አለኝ ብለው የዘን ሰው ቃል እንደመደምደሚያ ተጠቀሙበት። ከዛም የወሎ ሰፋሪዎች ብለው አከሉበት። በእውነቱ ይህ ትልቅ ጉድለት ነው። አንድ ሳይንሳዊ ጥናት ቢያንስ መረጃው ሞልቶ ድግግሞሽ ደረጃ ላይ እስኪደርስ ድረስ አዋቂ ሰዎችን እየፈለገ ማናገር እንዳለበት ያሰምርበታል። መጀሪያ ብዙ አዋቂ ሰዎችን አፈላልጎ ማግኘት፤ እነሱን በተለያዩ አንግል እያመሳከሩ መጠየቅ፤ የታሪክ ድርሳናትን ማገላበጥ፤ እና ያንን የተገኘውን መረጃ በጥንቃቄ አመሳክሮ መተርጎም፤ መተንተንና ድመዳሜ ላይ የሚደርስ ነገር ከሆነ መደምደም ካልሆነ ግን ጥያቄውን ለሌላ ሰው ክፍት አድርጎ መተው የሚሉት ናቸው ዋነኛ ሳይንሳዊ የጥናት ሂደቶች። እርስዎ ግን ከቃለ ምልልሱም ሆነ ከጽሁፍም እንደተረዳሁት ወደጥናት የገቡት መጀመሪያ ደምድሙ ነው የሚመስለው። የለም ብሎ ድምዳሜ ለመድረስ ብዙ ድካም የሚጠይቅ ነው። የለም የሚል ውጤት ላይ ቢደርሱ እንኳ ከእርስዎ የተለዩ በርካታ አጥኝዎች እስኪያረጋግጡት እና ተመሳሳይ ግኝት ላይ እስኪደርሱ ከመናገር መቆጠብ ተገቢ ነበር። ምናልባት እንደደንቡ ይመስለኛል ቢሉ ትንሽ የሚመስል ነገር ይሆን ነበር። ግን ከሰሁት ዘዴ ተነስተው የደረሱበት ስሁት ድምዳሜ ነው።

እርስዎ መቸም የአማራ ጉዳይ ምሁር አይደሉም። ብዙ ጽሁፎችን እንዳነበብኩት ፖለቲከኛ ነዎት። የፖለቲካ ፍልስፍናዎ ደግሞ ሁለንተናዊ ሰውነት ዝቅ ሲልም አንድ ኢትዮጵያዊነት ነው። ይህ በራሱ ከፋት የለውም። ችግሩ በዚህ ሚዛን እየለኩ አማራን አለና የለም ማለትም ነው። እንደኔ እይታ የእርስዎ አማራ የለም ድምዳሜ ተቀባይነት ያገኘው በአማራ ላይ ባደረጉት ልዩና ረጅም ጊዜ የወሰደ ምርምር ሳይሆን በሌላው ዘርፍ ባለዎት እውቅናና ተሰሚነት ተጠቅመው ነው። በእርስዎ የስም ክብደት ነው አማራ የለም የሚለውን አስተሳሰብ ማስረጽ የቻሉት። ዋናው ቁም ነገር የእርስዎ አለና የለም የሚል ድምዳሜ አልነበረም። ግን እርስዎ ትልቅ ስም ስላሉዎት አማራን ለመካድና ለመጉዳት ለሚደረገው ርብርብ የእርስዎ ቃል በከፍተኛ ሁኔታ እየተጠቀሰ ጥቅም ላይ መዋሉ ነው። ይህም አማራ የለም የሚለው ትርክትም በአንድ ወገን አማራው በአማራ ዙሪያ መሰባሰብን እንደነውር እንዲቆጥር አደረገ። በሌላ ወገን አማራ አለ በማለት ጉዳት የሚያደርሱበት ቡድኖችና ድርጅቶች የእርስዎን ቃል እንደ ይለፍ ይጠቀሙበታል። አማርኛ ተናጋሪ በሚል ድንግግርም የሚናገርለትና ብሶቱን የሚረዳለት አጣ። የእርስዎ ሀሳብ ተከታይ የሆኑትም ለአማራ መመቻ እንጅ መመከቻ ሊሆኑ አልቻሉም። ወያኔ በእነርሱ ንዴት አማራን ይመታል። እነሱ ግን አማራ የለም የሚሉ ናቸውና ይህ አማራ ላይ የሚያርፍ ዱላ የማይሰማቸው ሆነ።

ከመአዛ ብሩ ጋር ያደረጉት ቃለ ምልልስ

እንደተለመደው ሁሉ በዚህ ቃለ ምልልስ ላይ አማራ የለም አሉ። ደመደሙ። በጣም የሚገርመው ጥናት አጥንተው ነው የደመደሙት-እንደተናገሩት። ግን የጥናት ውጤት ስለ አማራ ህልውና ሳይሆን ስለኢትዮጵያ ህልውና መሰለኝ። እንዳሉት ያገኙት ገኝት ሶስት ሀይሎች አሉ።-እነርሱም አካባቢ። ሀይማኖት እና ቋንቋ ናቸው። አንዱ ሲላላ እንደ እየወጠረ ኢትዮጵያን ጠብቆ ኖረ ነው። እግዚር ይይልዎትና ይህ ከአማራ መኖርና አለመኖር ጋር እንዴት እንደሚገናኝ አላውቅልዎትም። አማራ የሚባል ነገር የለም አሉ። ከማስረጃዎችም አንዱ ወሎና ጎንደር። ወሎና ጎጃም ምን ያገናኛቸዋል ነው። ሁለተኛው ሀረር ውስጥ አማራ የሚባሉት ክርስቲያኖች ናቸው ነው። ሶስተኛው ጎንደር ውስጥ የእስላም መንደር ምናምን የሚባል አይቻለሁ ነው። አንድ በአንድ እንያቸው።

ወሎና ጎንደር እንዲሁም ወሎና ጎጃም ምን ዝምድና አላቸው ሲሉ የምርዎትን ነው? አንድ ኢትዮጵያ አንድ ነው ብለዋል እዛው ቃለ መጠይቅ ላይ። ሰው አሁንም እየተጋባ እየተዋለደ ነውና አንድ ነው ብለዋል። ኢትዮጵያ አንድ ሆና ሳለ እንዴት ጎጃምና ወሎ። ወሎና ጎንደር ዝምድና ሳይኖራቸው ቀረ? በጣም ያስተዛዝባል። እዚህ ላይ ከቃልዎ ባሻገር የንግግርም ድምጻት ራሱ የሚናገረው አሉታዊ ነገር አለ። በሞቴ ዝምድና ስንት አይነት ነው በመጀመሪያ? በየትኛውስ የዝምድና መስፈርት እነዚህ ህዝቦች ሳይዛመዱ ቀሩ? ሀቁ ይህ አይደለም። ምናልባት ወሎ ውስጥ የአገውና የአሮሞ መኖር ይሆን አማራ የለም ያስባለዎት? እንደዛ ከሆነ ደግሞ ሁለት አካባቢዎች ብቻ ናቸው ድብልቅ ማንነት ያላቸው።

ንግግርዎ የሳይንስ ጉዳይ ቢሆን ኖሮ እውነታው እንዲህ ነበር መቀመጥ የነበረበት፡-“ወሎ ውስጥ ውስን አካባቢዎች ድብልቅ ቋንቋና የዘር ሀረግ ያላቸው አካባቢዎች አሉ፤ የተቀረው ግን አማራ ነው።” እውን እርስዎ እንደሚሉት የሁለቱ አካባቢዎች ህዝብ ቁጥር ከአማራው በልጠ አማራ የለም የሚያሰኝ አልነበረም። የዘነጉት ነገር ወሎም ሆነ ጎንደር ወይም ሸዋ ወይም ጎጃም ኢትዮጵያ ውስጥ ካሉት ብሄረሰቦች በጣም አንድ አይነቱ ነው። ምናልባት አካባቢዎቹ ዘይቤዎችና ልማዶች ከመኖራቸው በቀር በዋና ዋና መስፈርቶች አማራ ከጫፍ እስከጫፍ አንድ ነው። በቋንቋ፣ በሙዚቃ፣ በስነቃልና በስነኪን፣ በመልክ፣ በባህርይ፣ በልማድ፣ በታሪክ፣ በመሬትና የአየር ንብረት ጸባይ፣ በምርትና አመራረት፣ በስነልቦና፣ በጠቅላላ እይታ-አለም

(worldview): ለረጅም ዘመናት እንደአንድ የፖለቲካና ሚሊታሪ ማህበረሰብ መኖሩና በመሳሰሉት ዋና ዋና አሃዶች ልዩነት የለውም። እርስዎ ምኑን እንደሆነ አይዘመድም ያሉት ለሰሚው ግራ ነው። እስኪ በምን በምን አሃዶች የማይዘመድ ሆኖ እንዳገኘች ያስቡና ያብራሩ። ይህ የለም ያሉት ዝምድናስ አብሮ መኖርን ሲከለክል፤ ጋብቻን ሲከለክል አይታይ? በሀሳብ ተለያይተው ቁርቁስ ውስጥ ሲገቡ አይ? በቋንቋ ሲለያዩና ሳይግባቡ ሲቀሩ አይ? በባህሪያና በተከለቁመና ሳይመሳሰሉ ሲቀሩ አይ? እንዴው ምን ልዩነት አይ?

እዚህ ላይ የእምነት ጉዳይ ጠቅሰዋል። የአንጻሪያ ሰዎች አማሮች አይባሉም፤ እስላሞች ናቸው የሚባሉት ብለዋል። እንዴ ፕሮፍ? አንድ ህዝብ ሲጠራ እኮ ከአንጻራዊ ስፍራ ነው። ማለትም ለምሳሌ እርስዎ የአዲስ አበባ ሰው ነዎት። ከኢትዮጵያ አንጻር የጉምዝ ወይም የጋምቤላ ኢትዮጵያዊያንን አይመስሉም። መልክዎ ከወደ ሰሜን እንደሆነ ይታወቃል። አንድ ኢትዮጵያዊ እርስዎን የሰሜን ሰው ነው የሚልዎት። ከቆሙበት ቦታ አንጻር ፈካ ያለ ገጽታ ያለው የሰሜን ሰው ነዎት። ወደ ዩጋንዳ ቢሄዱ አንድ ዩጋንዳዊ ኢትዮጵያዊ ብቻ ነው የሚልዎት። እርስዎ ዶር. ነጋሶ ጊዳዳ እና ሸፈራው ሸጉጤ ጉምዝ ውስጥ ብትሄዱ ሶስታችሁም አማራ ናችሁ። ደቡብ አም ውስጥ ብትሄዱ ሁላችሁም አማራ ናችሁ። ሱማሌ ብትሄዱ ሁላችሁም አማራ ናችሁ። አፋርም ብትሄዱም እንደዛው ነው። እና የአንጻሪያ ሰዎች እስላም ናቸው መባሉ ምንድን ነው ግርታው? ሁሉም አማሮች ስለሆኑ እስላም አማራና ክርስቲያን አማራ ናቸው። ነገር ግን በዚህ አይጠራሩበትም። ምክንያቱም አማራ ዋናው ማንነት ስለሆነ በዛ መጠራራት አይቻልም። ክርስቲያኖቹ በተለምዶ አማራ ነን ይላሉ። ያ ማለት ግን እስላሞቹ አማራ አይደሉም ማለት አይደለም። ምናልባት ከግራኝ ጦርነት ጋር ተያይዞ የሰለሙትን አማሮች ከአማራነት ወጡ የማለት አዝማሚያ የያዘ አጠራር ሊሆን ይችላል። ታዲያ አማራ ማለት ክርስቲያን ማለት ከሆነ እስላም ማለት ምን ሊሆን ነው? ነው ወይስ ክርስቲያን እና እስላም የሚባሉ ብሄረሰቦች ናቸው ሊሉ ፈልገው ነው? አማራ አማርኛ ቋንቋ የሚናገር ህዝብ ነው ብለው ስለሚሆኑ እንደዛ ካሰቡ እንኳ እነዚህ የገጠር መንደሮች ዋና ከተማ ሆነው አያውቁምና እንዴት ሆነው ከማን ር ተቀላለቀሉ? እንደሚታወቀው የአንጻሪያና አካባቢው ህዝብ ለዘመናት ራሱን ከአጎራባች ብሄረሰቦች ወረራ ሲከላከል የኖረ ነው። ይህም ድብልቅነቱን እና የቋንቋ ብቻ ማንነቱን የሚያመለክት ሳይሆን ወጥነቱን ነው የሚያመለክተው።

እሽ የሸዋን አማራ አለመሆን ለማረጋገጥ የአንጻሪያ ቀበሌ እስላም መባል በቂ ሆነልዎት። ምናለበት መላውን ሸዋ ወሰደው አንጻሪያን ቢለኳት። ቢባል ቢባል እንኳ የአንዲት ቀበሌ ህልውና ነው የአብዛኛውን አንድ ክፍለ ሀገር ህዝብ አለመኖር ለማረጋገጥ መዋል ያለበት ወይስ ናሙና መወሰድ የነበረበት ከትልቁ ነው። የሳይንሱ የአጠናን ዘዴ ግን ከአብዛኛውም ከአነስተኛውም ወካይ ናሙና መውሰድ እንደሚገባ ነው። ከመቶው የመላው ሸዋ አስር ድምጽ ቢወስዱ። ከአስሩ አንጻሪያ አንድ ይወስዱ ማለት ነው። ይህ የሳይንሱ ህግ ነው። በሁለተኛ ይህም አላስኬድ ሲልዎት ወደሀረር ሄዱ። የወሎና ጎንደርን። የወሎና ጎጃምን አለመዘመድ ለማስረዳት ሀረር ሄዱ። ይህን ጎንደር ሊሄዱ ጠዳ ተሸኙ እንለዋለን። ሀረር ውስጥ ያሉት ድብልቆች ናቸው። ስለዚህ ሁሉንም አማራ ከማለት ምናልባት ክርስቲያኖች ብሎ መጥራት ተገቢ ሆኖ ይሆናል። አማራው በታሪክ አጋጣሚ ባህሉ የሁሉም ስለሆነ የአማራውን ዋና መገለጫ ክርስትና ቢሰጡአቸው ምኑ ያስገርማል? ደግሞስ የዚህ አካባቢ ልዩ ተጨባጭ ሁኔታ እንጅ የወሎ። ጎንደርና ጎጃምን አማራ አለመሆን እንዴት ብሎ ለማረጋገጫ ይቀርባል? ሌላው ክፍተት ደግሞ ከአንድ ወገን ብቻ የሚሰበሰብ መረጃ ተአማኒ አይደለም። ክርስቲያኖቹ እነዚህ እስላሞች ናቸው አሉ ብለዋል። በጀ። እስላሞቹስ ራሳቸውን ምን ብለው እንደሚረዱና ምን ብለው እንደሚጠሩ ጠይቀዋል? ክርስቲያኖች አማሮችን ምን ብለው እንደሚጠሩቸውስ መጠየቅ አልነበረብዎትም? በእርግጥ ከሁለቱም ወገን መረጃ መሰብሰብ ነበረብዎት። የሁለቱንም ወገን እርስዎ እንደሰሰተኛ ወገን ሆነው ተርጉመውና አጣጥመው መደምደም ነበረብዎት። ግን መረጃዎ ሚዛናዊ ስላልሆነ ድምዳሜዎም ሚዛናዊ አይደለም። ስለዚህ የተናገሩት ነገር አይረባም። ለምን ቢሉ የጥናቱ ዘዴ ካልረባ መደምደሚያውም አይረባም።

ሶስተኛው ደግሞ የአማራ አለመኖርን ያረጋገጡበት መንገድ በጣም የሚገርም ነው። ጎንደር ውስጥ የእስላም መንደር ምናምን የሚባል አይቻለሁ አሉ። ምነው ፕሮፍ. ምናምን አይቻ ተብሎ የህዝብን ህልውና የሚመለከት ከባድ ነገር ድምዳሜ ላይ ይደረጋል እንዴ? የጤና አልመሰለኝም። የእስላም መንደር ምናምን የሚባል አይቻ አማራ አለመኖሩን አረጋገጥኩ ብለው መናገርዎ በእውነቱ ለትልቅነትዎ የሚመጥን አይደለም። እውነቱ ጎንደር ዋና ከተማ በነበረች ጊዜ አከፋፈልዎ እንዲህ ነበር፡- ሸዋ ሜዳ-የሸዋ ሰዎች የሚያርፉበት፤ ትግሬ መጮሂያ-የትግሬ ሰዎች የሚያርፉበት፤ እስላም-እስላሞች የሚኖሩበት፤ አዲስጌ-ፈላሾች የሚኖሩበት፤ ወለቃ-ፈላሾች የሚኖሩበት፤ አቡን ቤት-የካህናት አካባቢ፤ መሀል ላይ የነገስታቱ መቀመጫ ወዘተርፈ ተብላ የተከፋፈለች ነበረች። ከዚህ ሁሉ የአስፋፈር ስምሪት የእስላም መንደር መኖሩ ብቻውን የአማራን አለመኖር ማረጋገጫ ሆነልዎት። ይህ በእውነቱ ያሳዘናል። ሀይማኖት ራሱ የነገድ ወይም ጎሳ መለኪያ ሆኖ አያውቅም-በጭራሽ። በእርስዎ አረዳድ እስላም ስላልሆኑ ብቻ የአሌክሳንድሪያ ግብጾች ግብጻዊያን አይደሉም ማለት ነው። ካቶሊክ ኖርዲኮች ፕሮቴስታንትነት ስላልሆኑ ኖርዲክ አይደሉም ማለት ነው። ብዙም መጥቀስ ይቻላል። ግን ነገር ያረዝማል።

በዚህ ቃል ምልልስ ላይ ሁለት ጊዜ ስሜት የሚለውን ቃል አነሱ። አንዱ አማራ የሚባል አንድ አይነት ስሜት ያለው ህዝብ የለም ብሏል ብለው የድናልድ ሌቪኒን ድምዳሜ ያለምንም ማንገራገር አምነው የተቀበሉበት ነው። ስሜት ብቻ ነው እንዴ የአንድ ህዝብ አንድነት መለኪያው? አንድ አይነት ስሜት የለውም ለማለት ስንት አይነት መለኪያዎች ተወስደው ነው እዚህ ድምዳሜ ላይ የተደረሰው? አንድ አይነት ስሜት ማለት ምን ማለት ነው? እንዴያው በሞቴ የአንድ እናትና አባት ልጆች እንኳ በስሜት ደረጃ አንድ አይነት ናቸው? በእርግጥ እርስዎ አማራ ላይ የፈለጉት የስሜትም ይሁን የምንም ነገር አንድነት በአንድ ሰው ብቻ የሚገኝ እንጅ በ35 ሚሊዮን ህዝብ ውስጥ የሚገኝ አይደለም። እርስዎ የፈለጉትን አይነት ስሜት ማግኘት የሚቻለው አንድ ሰው ላይ ብቻ ነው። ለዛውም የአንድ ሰው ስሜት ራሱ በየጊዜው ተለዋዋጭ ስለሆነ ረዘም ላለ ጊዜ ከተከታተሉት አንድ አይነት ስሜትና ባህሪ አይደለም ያለው።

ሌላው ስሜት የሚለውን ቃል የተጠቀሙት አማራ አለመኖሩን ያረጋገጡት በስሜት አለመሆኑ ለማጠቃለያ ነው። እዚህ ላይ መክሸፍ እንደ ኢትዮጵያ ታሪክ በሚባለው መጽሀፍ የስሜትን ጠቀሜታ አትተዋል። ራስዎ እንደጻፉት ስጤን ሮቢንሰን የተባለው የኢትዮጵያ ታሪክ አዋቂ ነኝ የሚል ብለው የወረሩት የባህር ማዶ ዜጋ አለ። እርሱም አንድ ቀን ታሪክ ስትጽፍ ስሜትህ ይንጸባረቅበታል አይነት ነገር ተናገረዎ። እርስዎም እርሱ ስለኢትዮጵያ ሲጽፍ ስሜት የሌለው ኢትዮጵያዊ ስላልሆነ፤ እርስዎ ግን የራስዎን አገር ሲጽፉ ስሜት እንደሚኖርና ተገቢ እንደሆነ ጠቅሰው “ልኩን” ነገሩት። እዚህ ላይ ነው እንግዲህ ችግሩ። ለኢትዮጵያ ሲሆን ስሜት አለዎት። ለአማራ ሲሆን ደግሞ ምንም ስሜት የለዎትም። ለኢትዮጵያ ስሜት ስላለዎ በስሜትም በእውቀትም ተከራከሩላት። ለአማራ ደግሞ ስሜት ስለሌለዎ “ከስሜት በጸዳ” ምክንያታዊነት ካዳት። አንዱን ፈረንጅ አማራ አንድ አይነት ስሜት የለም ሲል ለምን እና እንዴት ሳይሉ ተቀበሉ። ስለኢትዮጵያ ሲጽፍ አላግባብ ተይዟል ያሉትን ፈረንጅ ግን ቁም ስቅሉን አሳዩት። ከዚህ ተነስቶ እንዲህ እደመድማለሁ። አማራን ሲከዱት የኖሩት ለአማራ ስሜት ስለሌለዎ ነው። ለአማራ ስሜት እንዳይኖረዎ ያደረገ ደግሞ አንዳች ነገር አለ። በስሜት ስለማይጋሩት ህዝብ መጻፍዎ ታዲያ የማይመለከተዎትን ነገር ልወክል ማለት አስመስሉብዎ። ሲጀመር ይህን አታጥና ይሄን አጥና ተብሎ ሰው ገደብ አይጣልበትም። አማራን ማጥናት መብትዎ ነበር። ግን በወጉ አላጠኑትም። ቢያጠኑ እንኳ ለህዝቡ ያለዎ የስሜት ቀረቤታ የጥናትዎ ውጤት ላይ ያጠባበቃል። እዚህ ላይ የእርስዎ ቦታ በ19ኛው መቶ ክፍለዘመን ለቅኝ ገዥዎች የማህበረሰቡን ባህልና ስነልቦና እያጠኑ የሚሰጡ ጸሀፍትን ይመስላል።

እዚሁ ቃል ምልልስ ላይ በአሮሞ ዘር ቋንቋ ነው፤ በወለጋ ዘር ቋንቋ አይደለም አሉ። ይህ ማለት አሮሞ ማለት አሮሞኛ የሚናገር፤ ቋንቋውን እንደዘር ማንነት መገለጫ የሚጠቀም ማለት ነው የሚል ይዘት ያለው ነው—እንደተረዳሁት። በዚህ አረዳድ በእርግጥ ለአማራ ቋንቋ ማለት አማርኛ ማለት አይደለም። ለአማራ አማራ ማለት አማራ ብቻ ነው። ለምን ቢባል አማርኛን አማራ ያልሆኑ ሌሎችም ስለሚገሩት ቋንቋው የአማራነቱ መገለጫ ሊሆን አይችልም። ምናልባት አማራነቱ የሚታወቀው በቋንቋው ቢሆን እንኳ አማራ ብቻ የሚናገሩቸው አካባቢያዊ የአማርኛ ዘይቤዎች ነው የሚሆነው። እዚህ ላይ ነው እግዲህ የእርስዎ “አማርኛ ተናጋሪ” እና የእኛ አማራነት ልዩነቱ። አማራ ያልሆኑ አማርኛ ተናጋሪዎችም ስላሉ አማራው ራሱን በቋንቋው ተመስርቶ ትርጉም ሊሰጥ አይችልም። ልክ አሜሪካዊያን እንግሊዝኛ በመናገራቸው ብቻ የኢንግላንድ ተወላጆች ሊሆኑ እንደማይችሉት ሁሉ።

እና ቃል ምልልሱ ላይ እንደተረዳሁት ሀረር የተገደሉት አማሮች ሳይሆኑ የሰላሌ አሮሞዎች ናቸው አሉ። አማራ አለመሆናቸውን እንዴት አወቁ ታዲያ? አማራ ከሌለ ሀረር የተገደሉት እንዴት ሆነው ነው አማራ ያልሆኑት? ምናልባት አነግ እነዛን ሰዎች ሲገድል የሸዋ አሮሞ አሮሞ አይደለም ብሎ ነው የገደላቸው ወይስ አማራና አሮሞ መለየት አቅቶት ነው? እዚሁም ላይ የሰላሌን ሰው አሮሞነት ሳያቅማሙ ተቀብለው ሲያበቁ አማራን ግን አማራ ለማለት ተናነቀዎት። እዚህ ላይ የኢሰመጉ መሪ ስለነበሩ አማራ አይደሉም የተገደሉት አልኩ አይነት ነገር ብለዋል። ምናልባት እዚህ ላይ ሀጢአት ስርተዋል ብዬ አስባለሁ። በወቅቱ አማራ እየተገደለ ነው ብለው ተናግረው ቢሆን ኖሮ ከዛ ወዲህ እስካሁን የሚገደሉት አማሮች ቁጥር ይቀንስ ነበር ብሎ ማሰብ ይቻላል። በቀጥታ አማራ ተገደለ ብለው ቢሆን ኖሮ አገዛዙም ከዛ ወዲህ የሌላውን አማራ ተቃውሞ በመገንዘብ ጠበቃ ሊያደርግ ይችል ነበር ብዬ አስባለሁ። ግን የኢሰመጉ ሀላፊ ሆነው የተገደለው አማራ አይደለም ማለትዎ መቻላቸው አሉታዊ ተጽእኖ አልፎጠረም ብሎ ማሰብ አይቻልም። አሮሞ የሆነው አነግ አማራ ብሎ ገደላቸው። እርስዎ ደግሞ አማራ አይደሉም አሉ። በግርግሩ ምናልባት ከለላ ሊሆናቸው የነበረ አካል ከነበር እጅና እግሩን አሰሩት ብዬ እገምታለሁ። ለአሮሞ የሚታገል አነግ አማራና አሮሞ መለየት አቅቶት አሮሞ ገደለ ማለትዎ መቻላቸው ማንን እደሚያሳምን አላውቅም። ኢሳት ላይ የቀረበ የአንድ ከዛ ፍጅት የተረፈ መነኩሴ ቃለመጠይቅ አለልዎት እና ይዩት። ያ መነኩሴ ስለማን እንደሚያወራ እና እርሱም ማን እንደሆነ እርስዎ በደምሳሳው ከሚከዱት የበለጠ ተአማኒነት አለው። ከእርስዎ ይልቅ ትክክለኛውን የታሪክ ተሳታፊ ለማመን እገደዳለሁ።

እንደ መደምደሚያ

አንድ ህዝብ ጎሳ የሚሆነው በውስጣዊ እምነቱና ስሜቱ ብቻ አይደለም። የውጫዊ ግፊቶችም አንድን ህዝብ ቅርጽ የመስጠት አቅም አላቸው። በዚህ አንግል ካዩት አማራ ከኦሮሞ መስፈፋፋት ጋር ሲፋሉም የኖረ ነው። ይህም ውጫዊ ግፊት የውስጥ አንድነት እንዲፈጠር አስገድዶታል ማለት። ይህንን ውጫዊ ግፊት የተከሰተበትን ጊዜ ብንወስድ እንኳ አራት መቶ አመት ይሆነዋል። አንድን ጎሳ ለመፍጠር ደግሞ ይህ ክስተት ብቻውን ከበቂ በላይ ነው። ችግሩ ብዙዎች ስለአማራ ሲናገሩ ከአለም ህዝብ በተለየ ሁኔታ አማራ እስከ አዳምና ሄዋን የደም ሀረግ እንዲመዝ መፈለጋቸው ነው። ይህ ግን አንድን ጎሳ ሊፈጥሩ የሚችሉት ሁለት አመክንዮዎችን የጣሰ ነው። አንዱ እኔ በደሜ አማራ ነኝ ብሎ ማመን ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የጠቀሰኩት ውጫዊ ግፊትና ይህንን ግፊት ተከትሎ የሚመጣው ፖለቲካዊ ቅርጽ ነው። አማራ በትውልድም አማራነቱን ያምናል። እርሱም አዲስ አበባ በመወለድና ማደግም ብዙ የማያውቁት ነገር እንዳለ እንዘባለሁ። እኔ ደግሞ ከመሀሉ ስለተወለድኩ አውቀዋለሁ። አማራ ሲጋባ እስከሰባት ቤት ይቆጥራል—ወደኋላ። ወደጎን ደግሞ “አጥንተ ሰባራ” እና “ጨዋ” የሚሉትን የማንነት መገለጫዎች ያጣራል። የዚህ እሳቤ ጥንካሬው እርሱም ከሚገምቱት በላይ ነው። ዝርዝሩን አልናገረውም። ካወቁት ያውቁታል፤ ካላወቁትም ሩቅ ነዎት ማለት ነው። ወሎ፤ ጎጃም፤ሸዋ፤ ጎንደር ዝምድና የላቸውም ያሉት ትርክት በጣም የማይረባ ነው። ለዘመናት ሲደጋገሙ የኖሩ የወታደራዊ፤ የንግስና ሽኩቻና መሳፍንታዊ ዝውውሮች ግምት ውስጥ ያላስገባ ነው። ሁሉም የአማራ ክፍለ ሀገሮች ተራ በተራ አንዱ አንዱን ሲወረው፤ አንዱ አመጸኛ ሰራዊቱን ይዞ ወደሌላው ሲሸሸ፤ እና የመሳፍንቱም ጦር በየጊዜው ኡደታዊ ሰፈራ ሲያደርግ ነው የኖረው። ይህ ሁሉ ተደማምሮ አማራ ሊገለጽ የማይችል የእምነት፤ የባህርይ፤ የታሪካዊ ውርስ፤ የስነልቦና፤ የአኗኗር ዘዴ፤ የልማድ፤ የስነጥበብና ቋንቋ ወዘተርፈ አንድነት እንዲኖረው አስቻለ።

በመጨረሻም አማራ የለም ባሉበት አንደበትና ብእርስ ምነው ትግሬ ወይም ኦሮሞ አለመኖሩን ሳይጽፉ ቀሩ? ምናልባት የአማራን አለመኖር ለማንጻጸር አጎራባች ጎሳዎችን መዳሰስ አልነበረብዎትም? በእርግጥ አማራ የለም የሚለው ትርክት ምን ጥቅም ያመጣል ብለው አስበው ነው? አሁንስ የጥናትዎን ዘዴ ደካማነት ለመፈተሽና ድምዳሜዎን እንደገና ለማየት ወኔው አለዎት ወይ?